

Банк перспективного досвіду творчого впровадження ідей Василя Сухомлинського в освітній процес // Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників в умовах неперервної освіти: Науково-методичний вісник № 54. – Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2018. – С. 87-106.

БАНК ПЕРСПЕКТИВНОГО ДОСВІДУ ТВОРЧОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

О.Е. Жосан,

завідувач кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», кандидат педагогічних наук

У вітчизняній науці та освітній практиці все більше уваги останніми роками приділяється проблемам удосконалення системи науково-методичного забезпечення освітнього процесу в різних ланках освіти: від дошкільної до вищої. Ці проблеми стають ще більш актуальними у контексті реалізації завдань реформи освіти згідно з концепцією «Нова українська школа». У цій діяльності наукова спадщина нашого земляка Василя Сухомлинського є для освітян надзвичайно важливою і корисною.

Василь Сухомлинський зробив свій внесок у розвиток різних галузей педагогіки, який важко переоцінити. У його педагогічній спадщині є все: компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований підходи в освіті, дитиноцентризм, прагнення психологічного забезпечення діяльності школи та роздуми про необхідність вмотивування роботи педагога і удосконалення шляхів його професійного зростання. Ці ідеї, з урахуванням реалій сучасності, ми маємо вміло використовувати в своїй діяльності.

Педагогічну спадщину Василя Сухомлинського варто упроваджувати в роботу задля знаходження шляхів ефективного навчання та виховання, розкриття прихованих резервів розумової активності дітей, підвищення їх самостійності у пізнанні довкілля, здійсненні пошуку оптимальних методів і прийомів, які сприяють найкращому опануванню дітьми необхідних знань, умінь та навичок у різних видах діяльності.

Зважаючи на актуальність цієї проблеми, нашою кафедрою було здійснено аналіз та узагальнення діяльності методичних служб і колективів закладів освіти щодо впровадження ідей нашого видатного земляка в освітній процес. Під час цього дослідження ми використовували матеріали закладів дошкільної, загальної середньої та професійної (професійно-технічної освіти), районних і міських методичних кабінетів (центрів), навчально-методичного кабінету професійно-технічної освіти у Кіровоградській області, а також підрозділів нашого інституту: кафедри дошкільної та початкової освіти, обласного навчально-методичного центру освітнього менеджменту та координації діяльності методичних служб та науково-методичної лабораторії виховної роботи і формування культури здоров'я.

Пропонуємо банк передового досвіду, у якому містяться відомості про опорні заклади з проблеми творчого використання педагогічної спадщини Василя Сухомлинського в освітній практиці та методичній роботі, а також про інші заклади освіти, де, на нашу думку, найбільш вдало і результативно проводиться

ця робота.

Сподіваємося, що ці матеріали стануть у пригоді керівникам закладів освіти, педагогічним працівникам і методистам під час підготовки до методичних заходів, науково-практичних конференцій і семінарів та планування маршрутів науково-педагогічного туризму.

Благовіщенський район

Назва закладу, в якому впроваджується досвід	Проблеми, над якими працюють педагогічні працівники
Благовіщенський навчально-виховний комплекс № 1 «Гімназія-загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад «Сонечко» Благовіщенської районної ради. Провулок Заводський, 7 м. Благовіщенське, Кіровоградська область, 26400	1.Патріотизм – основа духовного становлення особистості за спадщиною В.Сухомлинського. 2. Формування у дітей почуття доброти і людяності через впровадження творчої спадщини В.О.Сухомлинського. 3.Формування морально-етичних засад у дошкільнят засобами художніх творів В.О. Сухомлинського. 4. Виховання дошкільників казками В.О.Сухомлинського. 5. Емоційно-естетичний розвиток особистості дітей дошкільного віку у поглядах В.О.Сухомлинського. 6.Використання творчої спадщини В.О.Сухомлинського на заняттях з розвитку мови. 7.Трудове виховання дошкільників засобами творчої спадщини В.О.Сухомлинського. 8. Формування у дошкільників основ світобачення на засадах літературної спадщини В.О.Сухомлинського. 9. Розвиток морально-етичних здібностей дошкільників за творами В.О.Сухомлинського. 10. Вчимося бачити красу природи.
Шамраївський дошкільний навчальний заклад «Ромашка»	Екологічне виховання особистості

Бобринецький район

Назва закладу, у якому впроваджується досвід	Проблема
Комунальний заклад «Бобринецьке навчально-виховне об'єднання «Навчально-виховний комплекс «Гімназія - загальноосвітня школа I - III ступенів № 1» Бобринецької міської ради Кіровоградської області. Вул.Миколаївська, 64, м. Бобринець 37200	Створення сприятливого освітнього середовища в умовах компетентнісного підходу, використання нових педагогічних технологій навчання і виховання на основі творчого використання педагогічних ідей В.О.Сухомлинського
Бобринецький дошкільний навчальний заклад № 2 «Ромашка»	Використання спадщини В.О.Сухомлинського у формуванні екологічної свідомості дітей раннього віку
	Національно-патріотичне виховання дошкільників шляхом упровадження творчої спадщини В.О.Сухомлинського
	Виховання духовно багаті особистості дошкільника в сім'ї у контексті ідей Василя Сухомлинського

Федіївський дошкільний заклад «Веселка»	Формування у дошкільників основ світобачення на засадах літературної спадщини В.Сухомлинського
Кетрисанівський дошкільний навчальний заклад «Пролісок»	Виховання загальнолюдських моральних якостей дітей за оповіданнями В.О.Сухомлинського
Свердловський дитячий садок «Сонечко» загального розвитку	Формування дбайливого та турботливого ставлення дітей дошкільного віку до природи
Веселівський дошкільний навчальний заклад «Веселка»	Виховання у дітей, доброти та співчуття за допомогою казок В.О Сухомлинського.

Вільшанський район

Назва закладу	Проблема, над якою працює заклад
Дорожинська загальноосвітня школа І-ІІ ступенів філія Березовобалківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів імені Т.Г. Шевченка (опорний навчальний заклад)	Проблеми вдосконалення уроку в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського та практиці роботи школи. Ідеї В.О. Сухомлинського в практиці реформування початкової освіти: досвід, резерви, перспективи. Роль сім'ї у вихованні дитини.

Гайворонський район

Назва закладу	Проблема, над якою працює заклад
Гайворонське навчально-виховне об'єднання № 2 "Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – гімназія"	Впровадження ідей розумового виховання В.О.Сухомлинського в роботу сучасного закладу освіти.
Гайворонський професійний аграрний ліцей	Впровадження ідей В.Сухомлинського в професійно-технічну освіту.

Голованівський район

Назва закладу	Проблема, над якою працює заклад
Філія НВК "Голованівська ЗШ І-ІІІ ст ім Т.Г.Шевченка - гімназія "Новосільська загальноосвітня школа".	Впровадження педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського в умовах реформування сільської школи.
Філія "Побузької ЗШ І-ІІІ ст "Пушківська загальноосвітня школа".	Використання ідей В.О.Сухомлинського у формуванні здоров'язберігаючих компетентностей школярів.
Професійно-технічне училище № 38 смт Голованівськ. Адреса закладу: 26500, смт. Голованівськ, Кіровоградська обл., вул. Маяковського, 2.	Впровадження ідей Василя Сухомлинського у професійно-технічну освіту: - педагогічна рада з проблеми: «Обережно – учень!» (Ідеї В.О. Сухомлинського про гуманізацію навчально-виховного процесу); - конференція за книгою В.О. Сухомлинського «Сто порад учителів» та проблемний стіл «Особистість учителя: погляд В.О. Сухомлинського і вимоги сьогодення»; - загальноучилищний похід учнів «Стежками козацької

	слави» з метою виховання патріотів на традиціях, започаткованих у навчальному закладі. При цьому в учнів формується "корінь духовності", "серцевина людини - любов до Батьківщини".
--	---

Добровеличківський район

Назва	Проблема
Перчунівська загальноосвітня школа I-III ступенів Добровеличківської районної ради.	Вплив гуманістичних ідей В. Сухомлинського на розвиток творчого потенціалу вчителя
Новолутківський НВК «загальноосвітня школа-дошкільний навчальний заклад»	Патріотичне виховання дітей дошкільного віку в контексті педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського
Помічнлянський ДНЗ №3 «Капітошка»	Творчість В.О.Сухомлинського як основа у вихованні морально-духовних цінностей у дітей
Добровеличківський ДНЗ «Ромашка»	Розвиток духовного потенціалу дітей через спадщину В.О.Сухомлинського
Помічнлянський ДНЗ №1 «Ясочка»	Моральне виховання особистості в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського
Піщанобридська спеціальна загальноосвітня школа - інтернат I-II ступенів Кіровоградської обласної ради	Формування життєвої компетентності у дітей з особливими потребами як умови їх соціальної інтеграції

Долинський район

Назва закладу, в якому впроваджується досвід	Проблема
Марфівська філія I-II КЗ «НВК «Долинська гімназія – ЗШ I-III ступенів № 3 Долинської районної ради» (опорний заклад із упровадження ідей В.Сухомлинського)	<ul style="list-style-type: none"> – інтелектуальний розвиток, формування критичного мислення та розвиток креативності; – формування в учнів національної самосвідомості та патріотичних почуттів; – відродження національно-культурних традицій українського народу; – догляд історичних пам'яток у мікрорайоні; – формування екологічної культури, гармонійних відносин з навколишнім середовищем; – формування моральних цінностей та позитивного світогляду учнів; – формування навичок здорового способу життя; – стимулювання пізнавальних здібностей, бажання навчатися протягом життя; – профорієнтація.
Комунальний дошкільний навчальний заклад № 4 «Казка» м. Долинська	Відродження моральних зв'язків із природою через літературну спадщину В. Сухомлинського
Комунальний дошкільний	Формування морального світогляду

навчальний заклад № 3 «Колобок»	дошкільників шляхом впровадження педагогічної спадщини.
---------------------------------	---

Знам'янський район

Назва закладу, в якому впроваджується досвід	Проблема
Суботцівська загальноосвітня школа I-III ступенів Знам'янської районної ради Кіровоградської області (опорна школа з проблем впровадження ідей В.О.Сухомлинського в освітній процес)	Компетентнісний підхід до освітнього процесу шляхом реалізації ідей В.О.Сухомлинського та використання сучасних освітніх технологій: - реалізація принципу дитиноцентризму; - розвиток інтелектуальних та творчих здібностей кожної окремої особистості в умовах колективної співдружності; - розвиток ідей «радість пізнання»; - культ Вітчизни, Матері, Праці, Краси, Слова, Природи, Родини, книги як найважливіший засіб виховання почуття прекрасного і гармонії; - формування у дітей «культури бажань» і «культури потреб»; - розробка демократичних педагогічних методів і засобів навчання, виховання та управління освітнім процесом школи; - створення належних умов для інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами; - оновлення форм і методів підвищення рівня професійної компетентності педагогічних працівників.
Дитячий дошкільний заклад (дитячий садок) "Колобок" Суботцівської сільської ради.	Використання літературних творів В.О. Сухомлинського у процесі формування екологічної компетентності дошкільників.

Кіровоградський район

Назва закладу, в якому впроваджується досвід	Проблема
Созонівський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів-дошкільний навчальний заклад» (опорний заклад освіти з творчого впровадження педагогічних ідей В.О.Сухомлинського) с. Созонівка, вулиця Академічна, 1.	Формування інноваційного освітнього середовища шляхом розвитку ключових та предметних компетентностей учасників навчально-виховного процесу. Вивчення, поширення і творче впровадження педагогічних ідей В.О.Сухомлинського в практику роботи. Сприяння професійному становленню педпрацівників, поліпшенню науково-теоретичної підготовки з питань вивчення педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського. Сприяння формуванню у педагогічних працівників нового педагогічного мислення, подальшому розвитку ініціативи, новаторства. Активізація ефективних форм і методів позакласної та індивідуальної роботи з обдарованими та здібними учнями.
Оситнязький дошкільний навчальний заклад загального типу «Сонечко»	Використання педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського в екологічному вихованні дошкільнят

Компаніївський район

Назва закладу, в якому впроваджується досвід	Проблема
Нечаївська загальноосвітня школа I-III ступенів ім. Ю.І.Яновського Компаніївської районної ради Кіровоградської області.	Розвиток життєвих компетентностей учнів на основі впровадження педагогічних ідей В.О.Сухомлинського.
Роздольський комунальний дошкільний навчальний заклад «Пролісок».	Розвиток пізнавальної активності та самостійності в морально- екологічному вихованні дітей за педагогічною спадщиною В.О.Сухомлинського
Мар'ївський комунальний дошкільний навчальний заклад «Калинка».	Патріотичне виховання дітей через педагогічну спадщину В.О.Сухомлинського

Маловисківський район

Назва закладу, в якому впроваджується досвід	Проблема
Лозуватська загальноосвітня школа I-II ступенів Маловисківської районної ради Кіровоградської області Вул. Шкільна 55, с. Лозуватка, Маловисківський р-н., Кіровоградська обл. 26241	Батьківська педагогіка В.Сухомлинського Уроки мислення серед природи у педагогічній спадщині В.Сухомлинського Трудове виховання через використання спадщини В.Сухомлинського Упровадження спадщини В.О.Сухомлинського на сучасному етапі виховання
Маловисківська загальноосвітня школа № 3 I-III ступенів Маловисківської районної ради Кіровоградської області.	Трансформація педагогічних ідей В.О.Сухомлинського в практику роботи школи. Провідна педагогічна ідея досвіду: гуманізація навчально-виховного процесу загальноосвітнього навчального закладу.
Дошкільний навчальний заклад № 5 «Чебурашка» Маловисківської міської ради Кіровоградської області	Розвиток творчих здібностей дітей в процесі екологічного виховання з використанням спадщини В.О.Сухомлинського.
Смолінський дошкільний навчальний заклад № 1 «Теремок»	Виховання милосердя у дітей дошкільного віку через творчу спадщину В.О.Сухомлинського
Смолінський дошкільний навчальний заклад № 3 «Ромашка»	Мовленнєвий розвиток дошкільників через впровадження педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського

Новгородківський район

Назва закладу, в якому впроваджується досвід	Проблема
Великочечеліївська філія комунального закладу «Новгородківський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Новгородківської районної ради Кіровоградської області».	Розвиток творчих здібностей учнів на основі інтерпретації педагогічних ідей В.О.Сухомлинського. Виховання любові до рідного краю, формування естетичних смаків школярів
Професійно-технічне училище № 36	Роль сім'ї у виховній системі В.Сухомлинського. Значення слова у розвитку творчої особистості учня Основи професійної етики у педагогічній спадщині В. Сухомлинського.

Новоархангельський район

Назва закладу, в якому впроваджується досвід	Проблема
Підвисоцької загальноосвітньої школи I-III ступенів імені Т.Г.Шевченка Підвисоцького навчально-виховного об'єднання Новоархангельської районної ради Кіровоградської області.	Основні ідеї В.О.Сухомлинського, що творчо реалізуються колективом закладу: любов до дитини; розвиток творчих сил кожної окремої особистості в умовах колективної співдружності спрямовані на творчу працю вчителів і учнів. Виховний спадок В.Сухомлинського, який є найбільшою цінністю зберігають і примножують підвисоцькі учні, їх батьки та вчителі. У дусі українських культурно-українських традицій учителі школи ведуть своїх учнів шляхами осмислення світу через ціннісні орієнтири, толерантне ставлення до оточуючих, красу природи, популяризацію книги, моральне естетичне, інтелектуальне, фізичне, трудове виховання.
Новоархангельський ДНЗ № 1	Впровадження педагогічних ідей В.О.Сухомлинського в освітній процес дошкільного навчального закладу
	Модель випускника дитячого садка за ідеями В.О.Сухомлинського (матеріали по роботі з батьками старших дошкільників)
	Система тематичних занять для дітей 5-6 річного життя з використанням педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського
Новоархангельський ДНЗ № 4	Створення розвивального середовища на основі ідей В.О.Сухомлинського
	Виховання любові до природи рідного краю на основі творів В.О.Сухомлинського

Торговицький ДНЗ	Розвиток творчого потенціалу педагога ДНЗ на основі педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського
------------------	--

Новомиргородський район

Назва навчального закладу	Проблема
Йосипівський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад»	Творче впровадження педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського у виховання школярів.
	Виховання екологічної культури дітей дошкільного віку в контексті педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського.
Новомиргородська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1 Новомиргородської районної ради Кіровоградської області.	Виховання духовної культури особистості та формування в учнів власної світоглядної позиції на основі творчої реалізації гуманістичних ідей Василя Сухомлинського.
Навчально-виховне об'єднання «Новомиргородська загальноосвітня школа I-III ступенів № 2 - дошкільний навчальний заклад» Новомиргородської районної ради Кіровоградської області.	Від педагогіки В.О.Сухомлинського – до сучасних технологій навчання.
Навчально-виховне об'єднання «Новомиргородська загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 - дошкільний навчальний заклад» Новомиргородської районної ради Кіровоградської області.	Практичне використання педагогічної спадщини Василя Сухомлинського з метою морального виховання учнів у сучасній школі.
Капітанівська загальноосвітня школа I-III ступенів Новомиргородської районної ради Кіровоградської області.	Формування креативної особистості шляхом упровадження ідей В.О.Сухомлинського.
Новомиргородський дошкільний навчально-виховний комплекс (ясла – садок) «Калинонька».	Використання педагогічної спадщини Василя Сухомлинського в рамках змісту Базового компонента дошкільної освіти.
Новомиргородська спеціальна загальноосвітня школа - інтернат I - III ступенів Кіровоградської обласної ради	Реалізація особистісно орієнтованого підходу до розвитку, виховання і навчання дітей та підлітків через відновлення змісту освіти та впровадження нових освітніх технологій на всіх ступенях навчання.

Новоукраїнський район

Рівнянська загальноосвітня школа I-III ступенів № 2 Новоукраїнської районної ради Кіровоградської області	<ol style="list-style-type: none"> Збереження гуманістичних цінностей, набуття ціннісних загальнолюдських компетентностей учнівської молоді засобами творів В.О.Сухомлинському. Гуманістична спрямованість ідей В.О.Сухомлинського в освітній діяльності та позашкільній освіті. Виховання гуманістичних цінностей у дітей шляхом
--	--

	формування любові до природи, держави, національної культурної спадщини у позашкільній роботі шляхом використання спадщини Василя Сухомлинського..
Комишуватська загальноосвітня школа I-III ступенів Новоукраїнської районної ради Кіровоградської області	1.Роль гуманістичного виховання підростаючого покоління в сучасних умовах державотворення за творами В.О.Сухомлинського. 2.Впровадження педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського в практику роботи школи. 3.Гармонійне поєднання різноманітних аспектів виховання та розвиток морально-етичних здібностей школярів за творами В.О.Сухомлинського 4.Виховання молодших школярів казками В.О.Сухомлинського.
Новоукраїнський комунальний дошкільний навчальний заклад № 1 "Ромашка"	"Виховуємо казкою"- музичні інсценівки за мотивами казок В.О.Сухомлинського. Для музичних керівників та вихователів дошкільних навчальних закладів
Комунальний дошкільний навчальний заклад «Барвінок» відділу освіти Новоукраїнської міської ради	Впровадження педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського у роботу сучасного дошкільного навчального закладу
Дошкільний навчальний заклад № 2 с. Рівне Новоукраїнського району Кіровоградської області	Організація освітнього процесу на основі виховання гуманістично-спрямованої особистості дошкільника на засадах педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського
Семенастівський дошкільний навчальний заклад "Берізка" Семенастівської сільської ради Новоукраїнського району Кіровоградської області	Використання казок в навчально-виховній роботі
Дошкільний навчальний заклад "Веселка" Іванівської сільської ради Новоукраїнського району Кіровоградської області	Виховання морально-етичних взаємин в процесі гри, праці, побуту

Олександрівський район

Назва закладу освіти, в якому впроваджується досвід	Проблема
Єлизаветградківська філія КЗ «Михайлівське НВО» Олександрівської районної ради	Формування життєвих компетентностей та цілісної системи знань шляхом застосування інноваційних форм роботи та впровадження педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського.
Новоосотська філія КЗ «Олександрівське НВО № 1» Олександрівської районної ради	Формування предметних компетентностей та розвиток творчих здібностей учнів під час навчального процесу в умовах реформування сучасної освіти через творче використання педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського.

Підлісненська філія комунального закладу «Олександрівське навчально – виховне об'єднання № 2»	Використання спадщини В.О.Сухомлинського в організації пізнання дітьми природного довкілля з урахуванням наступності між дошкільною і початковою освітою
Олександрівський дошкільний навчальний заклад № 3	Використання спадщини В.О.Сухомлинського для реалізації завдань розумового, мовленнєвого, морально-етичного виховання дошкільників
Олександрівський дошкільний навчальний заклад № 6	Педагогічні ідеї В.О.Сухомлинського та розвиток розумових здібностей дітей дошкільного віку
Єлизаветградківський дошкільний навчальний заклад	Впровадження спадщини В.О.Сухомлинського по ознайомленню дітей дошкільного віку з усною народною творчістю
Позашкільний навчальний заклад "Олександрівський районний центр дитячої та юнацької творчості"	Впровадження в освітній процес ідеї В.О.Сухомлинського «гармонія розуму і серця» засобами хореографічного мистецтва (керівник хореографічного гуртка Соколовська Світлана Миколаївна).

Олександрійський район

Назва закладу освіти	Проблема
Недогарський навчально-виховний комплекс «загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Олександрійської районної ради Кіровоградської області (опорний заклад освіти з впровадження ідей В.О.Сухомлинського).	Поєднання традиційних та інноваційних форм і методів роботи, як засіб підвищення якості освітнього процесу.
Шарівський НВК "загальноосвітня школа I-III ст. – дошкільний навчальний заклад" Олександрійської районної ради Кіровоградської області.	Сучасні підходи до впровадження ідей В.О.Сухомлинського в практику дошкільного навчального закладу.
Новопразька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-II ступенів Олександрійської районної ради Кіровоградської області.	Розвиток громадянських компетентностей через традиції українського народу.

Онуфрївський район

Назва закладу освіти, в якому впроваджується досвід	Проблема
Навчально-виховний комплекс «Павлиська загальноосвітня школа I – III ступенів – ліцей імені В.О.Сухомлинського».	Впровадження та подальший розвиток педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського з метою становлення педагогічної м майстерності вчителя та розвитку творчих здібностей учнів

Онуфріївська загальноосвітня школа I – III ступенів.	Створення психолого-педагогічних умов підвищення рівня навчальних досягнень, формування ключових компетентностей та загальної культури учнів на основі педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського»
Млинківська загальноосвітня школа I – III ступенів	Підвищення професійної компетентності педагогічних працівників як головний чинник підвищення якості освіти через призму спадщини В.О.Сухомлинського
Онуфріївський дошкільний навчальний заклад «Калинка»	Використання методу спостереження в природі під час занять, прогулянок та екскурсій в дошкільному навчальному закладі
	Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного навчального закладу
	Використання спадщини В.О.Сухомлинського під час роботи з дітьми дошкільного віку з екологічного виховання
Успенський дошкільний навчальний заклад «Дзвіночок»	Екологічне виховання дітей дошкільного віку
Камбурлівський дошкільний навчальний заклад «Топольок»	Використання спадщини В. Сухомлинського під час роботи з дітьми дошкільного віку з екологічного виховання
Камбурлівський дошкільний навчальний заклад «Топольок»	Використання спадщини В. Сухомлинського під час роботи з дітьми дошкільного віку з екологічного виховання
Павлиський дошкільний навчальний заклад «Оленка»	Використання спадщини В. Сухомлинського під час роботи з дітьми дошкільного віку з національно-патріотичного та екологічного виховання
Успенський дошкільний навчальний заклад «Дзвіночок»	Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку
Камбурлівський дошкільний навчальний заклад «Топольок»	Використання спадщини В. Сухомлинського під час роботи з дітьми дошкільного віку для формування математичних здібностей
Онуфріївський дошкільний навчальний заклад «Калинка»	Народознавча педагогіка через призму спадщини В.О.Сухомлинського
Успенський дошкільний навчальний заклад «Дзвіночок»	Використання спадщини В.О.Сухомлинського щодо морально-етичного виховання у роботі з дітьми дошкільного віку
НВК «Деріївська загальноосвітня школа I–III ступенів – дошкільний навчальний заклад»	Використання спадщини В. Сухомлинського під час роботи з дітьми дошкільного віку
Зибківський дошкільний навчальний заклад «Золотий ключик»	Використання спадщини В. Сухомлинського під час роботи з дітьми дошкільного віку
Млинківський дошкільний навчальний заклад «Веселка»	Використання спадщини В.О.Сухомлинського у роботі з батьками дітей дошкільного віку

Педагогічно-меморіальний музей Василя Олександровича Сухомлинського

Музей було започатковано відразу після того, як Василь Олександрович Сухомлинський пішов і зжиття. Спочатку це був меморіальний куточок, створений у школі за ініціативою вчителів, учнів та сім'ї педагога. 19 лютого 1975 року відповідно до Постанови Ради Міністрів УРСР № 85 було офіційно відкрито Педагогічно-меморіальний музей В.О. Сухомлинського.

Музей має кілька особливостей, поєднання яких надає йому рис унікальності. Він розташований у головному приміщенні школи (де у 1940-1960-х роках були 2 класи і зала), яку 22 роки незмінно очолював Василь Олександрович. Постановою Ради Міністрів УРСР від 4.09.1970 р. Павлиській школі присвоєно ім'я Василя Сухомлинського.

Загальна експозиційна площа музею – 230 м². Експозиція поділяється на дві частини. Перша – **педагогічна** – це три експозиційні зали і **меморіальна** частина – квартира, де жила сім'я Сухомлинських, сімейна бібліотека, яка найбільше вражає відвідувачів, кабінет педагога, шкільна садиба, що формувалася, упорядковувалася за задумом і безпосередньою участю Василя Олександровича. Вона відображає середовище діяльності та побуту педагога–керівника, вчителя, вченого, сім'янина.

Фонд педагогічно-меморіального музею В.О. Сухомлинського становить 22350 одиниць зберігання. Основна цінність музейної колекції – у наявності документів-оригіналів: передусім, це плани роботи Павлиської середньої школи, книги запису аналізів відвіданих уроків, протоколи засідань педагогічної ради та матеріали психологічних семінарів, щоденні плани роботи директора школи, книги предметних комісій, поурочні плани В.О.Сухомлинського, звіти навчально-виховної роботи школи, Почесні грамоти і подяки учням школи, особові справи вчителів, творчі напрацювання учителів і учнів, рукописи літературних і науково-педагогічних праць Василя Олександровича, особисті документи педагога.

За понад 40 років своєї діяльності Педагогічно-меморіальний музей В.О. Сухомлинського у Павлиші став творчою лабораторією вивчення та впровадження педагогічної спадщини видатного педагога.

Петрівський район

Назва закладу, в якому впроваджується досвід	Проблема
Петрівська загальноосвітня школа І ступеня, філія КЗ «Петрівське НВО «загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів - гімназія» Петрівська районна рада, Кіровоградської області	Трансформація педагогічних ідей В.О.Сухомлинського в практику роботи сучасної школи
Луганський дошкільний навчальний заклад «Сонечко»	Сучасний підхід і погляди В.О.Сухомлинського щодо національно-патріотичного виховання дошкільнят
Петрівський дошкільний навчальний заклад № 1 «Рудана» Петрівської селищної ради	Мудрість педагогіки В.О.Сухомлинського
Луганський дошкільний навчальний заклад «Сонечко»	Становлення особистості людини через твори В.О.Сухомлинського

Світловодський район

Назва закладу, в якому впроваджується досвід	Проблема
Відокремлений підрозділ Федірківський навчально-	Формування в учнів особистісних ознак громадян української держави, сприяння творчому розвитку

виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-II ступенів - дошкільний навчальний заклад» комунального закладу «Глинське навчально-виховне об'єднання «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Світловодської районної ради Кіровоградської області»	особистості на основі спадщини В.О.Сухомлинського. Напрями роботи: – формування патріотизму, відповідальності за долю нації, держави; – формування національної самосвідомості; – формування й розвиток духовно-моральних і загальнолюдських цінностей; – гуманізація навчально-виховного процесу; – збереження і зміцнення здоров'я дітей; – створення системи естетичного виховання.
Миронівський дошкільний навчальний заклад «Веселка»	Усвідомлення екологічної цінності природи та її єдності з людиною
Великоандрусівський дошкільний навчальний заклад «Сонечко»	Формування екологічної культури особистості через її духовний розвиток
Глинський дошкільний навчальний заклад «Сонечко»	Творче впровадження спадщини В.Сухомлинського в дошкільному закладі
Григорівський дошкільний навчальний заклад «Ромашка»	Формування у дітей любові до праці за допомогою педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського
Павлівський дошкільний навчальний заклад «Веселка»	Залучення дітей до активного життя засобами трудового виховання
Подорожненський НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів-дошкільний навчальний заклад	Формування екологічної культури

Устинівський район

Назва закладу, в якому впроваджується досвід	Проблема
КЗ «Устинівське НВО ЗШ I-III ст.»-	Формування ключових компетентностей учнів шляхом використання та творчого впровадження педагогічних ідей В.О.Сухомлинського.
Філія «Устинівська ЗШ I-II ст.» КЗ «Устинівське НВО ЗШ I-III ст.»-	Формування і розвиток творчих здібностей молодших школярів шляхом впровадження інноваційних технологій через педагогічні ідеї В.Сухомлинського
Інгульський дошкільний навчальний заклад	Використання творчої спадщини В.О. Сухомлинського: про роль природи в морально-етичному вихованні дошкільнят
Седнівський дошкільний навчальний заклад	Використання творчої спадщини В.О. Сухомлинського в екологічному вихованні дітей дошкільного віку

м. Знам'янка

Назва закладу, в якому впроваджується досвід	Проблема
ЗНАМ'ЯНСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА I-III СТУПЕНІВ № 1 ІМ. Т.Г.ШЕВЧЕНКА (опорна школа з питань	Трансформація ідей В.О.Сухомлинського в розумовому вихованні школярів. Творча реалізація ідей В.О.Сухомлинського в моральному вихованні молодших школярів

творчого впровадження педагогічної спадщини Василя Сухомлинського в навчально-виховному процесі)	Індивідуалізація та диференціація навчання. Робота з обдарованими дітьми Трансформація ідей В.Сухомлинського в розумовому та моральному вихованні на уроках природничоматематичного циклу. Трансформація ідей Василя Сухомлинського в процесі становлення молодого вчителя. Реалізація компетентнісного підходу в процесі створення якісного освітнього простору.
Дошкільний навчальний заклад № 3 «Івушка» м. Знам'янка	Розвиток творчих здібностей, виховання громадянина на основі спадщини В.О.Сухомлинського. Формування життєвої компетентності за творами В.О.Сухомлинського. Формування високої пізнавальної, моральної і етичної культури. Зміцнення співдружності ДНЗ та сім'ї.
Дошкільний навчальний заклад № 8 «СВІТЛЯЧОК»	«Використання педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського для розвитку зв'язного мовлення дітей-логопатів».
Дошкільний навчальний заклад № 7 «Козачок» м. Знам'янка	Виховання людяності – проблема сучасності (педагогіка кордоцентризму В.О. Сухомлинського). Як виховувати повагу до жінки – дівчини, матері. Виховання моральної краси. Погляди В. Сухомлинського на роль природи в художньо-естетичному вихованні дошкільнят. Казковий дивосвіт В. Сухомлинського у роботі з дітьми старшого дошкільного віку.
Дошкільний навчальний заклад № 2 «Теремок» Знам'янської міської ради Кіровоградської області	Виховання патріотично налаштованої особистості дошкільника в педагогіці В.О.Сухомлинського та в сучасній освітній практиці ДНЗ № 2 «Теремок» – формування у дітей ціннісного ставлення до рідного дому, сім'ї, дитячого садка; – усвідомлення дітьми своєї національної приналежності, виховання почуття гордості; – прищеплення поваги до людей праці, захисників Вітчизни, державної символіки; – виховання любові до рідної природи, бажання її оберігати.
Знам'янська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат І-ІІІ ступенів Кіровоградської обласної ради	Сучасні підходи до формування ключових компетентностей в учнів з особливими освітніми потребами

м. Світловодськ

Назва закладу, в якому впроваджується досвід	Проблема
Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 5 Світловодської міської ради	Обмін досвідом щодо впровадження педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського в практику школи. Завдання: - поглиблення знань з подальшим впровадженням у своїй

	педагогічній роботі спадщини великого педагога В.О.Сухомлинського; - сприяння розповсюдженню передового досвіду з проблеми, над якою працює школа; - залучення молодих спеціалістів до опрацювання відповідних методичних статей у періодичній пресі; - формування національної культури.
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 19 «Оленка» комбінованого типу комунальної власності	Впровадження інноваційних методів в процес вивчення спадщини В.О.Сухомлинського в ході роботи гуртка з української дитячої літератури
Дошкільний навчальний заклад (ясла-сад) № 18 «Джерельце» комбінованого типу	Пізнавальний розвиток дошкільників в аспекті інноваційних технологій
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №7 "Журавлик" комбінованого типу	Формування національної свідомості дошкільників через спадщину В.О.Сухомлинського
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 3 «Зайчик» комбінованого типу	Виховання гуманних почуттів дошкільників через спадщину В.Сухомлинського
Світловодська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів № 1 Кіровоградської обласної ради	Сучасні підходи до організації корекційної та виховної діяльності з дітьми з особливими потребами в умовах спеціальної школи-інтернату
Світловодська загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-III ступенів № 2 Кіровоградської обласної ради	Спрямування навчально-виховного та лікувально-оздоровчого процесу на всебічний розвиток учнів шляхом активного використання інноваційних технологій в умовах санаторної школи-інтернату

м. Олександрія

Назва закладу, в якому впроваджується досвід	Проблема
Загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів № 10 Олександрійської міської ради Кіровоградської області	Трансформація педагогічних ідей В.О.Сухомлинського в практику роботи школи. Виховання в учнів моральних якостей на основі творів В.О.Сухомлинського.
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 2 комбінованого типу	Подорож до джерел живої думки.
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 14	Розвиток моральних якостей дітей дошкільного віку на основі казок В.О.Сухомлинського
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 14	Формування у дошкільників основ світобачення на засадах літературної спадщини В.О.Сухомлинського
Санаторний дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 16	Кластерний спів за казками В.О.Сухомлинського
Дошкільний навчальний заклад-ясла-садок № 18	Використання спадщини В.О.Сухомлинського у формуванні екологічної свідомості дітей

Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 20	Пізнаємо світ розумом і серцем.
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 21	Використання творчої спадщини В.О.Сухомлинського в емоційно-естетичному вихованні дітей дошкільного віку.
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 25	Розвиваємо творчість і виховуємо моральність.
Дошкільний навчальний заклад – ясла – садок № 28	Використання творчої спадщини В.О.Сухомлинського у вихованні доброти.
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 29	Використання спадщини В.О.Сухомлинського у морально-естетичному розвитку дітей
Дошкільний навчальний заклад № 35 Олександрійської міської ради	Екологічне виховання – виховання мудрості, доброти та моральності у дошкільнят.
Дошкільний навчальний заклад – ясла-садок № 39	Використання казок В.Сухомлинського з метою формування духовного світу дитини
Дошкільний навчальний заклад – ясла-садок № 39	Стежинками творів В.Сухомлинського
Дошкільний навчальний заклад-ясла-садок № 42	Використання технології педагогічного проектування як ефективного способу організації освітнього процесу по впровадженню педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 43	Використання спадщини В.Сухомлинського в соціально-моральному розвитку дітей з вадами зору
Комунальний дошкільний навчальний заклад «Спеціальний дитячий будинок»	Екологічне виховання дошкільників за творами В.О.Сухомлинського Моральне виховання дошкільників через літературну спадщину В.О.Сухомлинського
НВК «ЗНЗ І-ІІІ ст. №12-ДНЗ»	Впровадження в освітньо-виховний процес моральних та поведінкових норм за допомогою авторських казок та віршів
Державний навчальний заклад «Олександрійський професійний ліцей»	Впровадження ідей Василя Сухомлинського в систему виховної роботи закладу: використання методів, прийомів та засобів в виховній роботі на різних етапах навчання в ліцеї учнів. Напрями: розширення уявлень учнів про єдність природи і знань, забезпечення застосування знань і вмінь на практиці, встановлення зв'язків і взаємозв'язків між окремими мистецькими елементами та явищами; виховання любові до книги; фізичний розвиток учнів; трудове виховання; виховання особистої гідності.

м. Кропивницький

ЗАКЛАДИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Назва закладу, в якому впроваджується досвід	Проблема
Комунальний заклад "Навчально-виховне об'єднання № 15 "Загальноосвітня школа I-III ступенів, дошкільний навчальний заклад комбінованого типу, дитячий юнацький центр "Явір" Кіровоградської міської ради Кіровоградської області" (опорний заклад)	Ідеї В.О.Сухомлинського та система методичної роботи закладу. Використання спадщини В.О.Сухомлинського в системі сучасного родинного виховання. Виховання громадянина-патріота. Впровадження ідей В.О.Сухомлинського з екологічного виховання в практику шкільної освіти. Виховання ціннісного ставлення до людини школярів в освітньому процесі закладу.
Комунальний заклад "Навчально-виховне об'єднання I-III ступенів "Мрія" Кіровоградської міської ради Кіровоградської області" (опорний заклад)	Формування особистості учня на основі якісної освіти, розвитку його ключових компетентностей, творчих можливостей та самовдосконалення. Дослідницька робота молодших школярів. Уроки милування в природі. Робота з батьками.
Комунальний заклад "Навчально-виховне об'єднання «Загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів, ліцей "Сокіл", центр позашкільного виховання Кіровоградської міської ради Кіровоградської області"	Система роботи педагогічного колективу щодо впровадження ефективних педагогічних технологій як засобу досягнення високої результативності навчально-виховної роботи
Навчально-виховне об'єднання "Спеціальна загальноосвітня школа I-II ступенів № 1 – Дошкільний навчальний заклад" Кіровоградської міської ради	Забезпечення дітям з обмеженими можливостями здоров'я освіти відповідно до їх здібностей і можливостей з метою інтеграції їх у суспільство та підготовки до самостійного трудового та сімейного життя
Комунальний заклад «Дитячий будинок «Барвінок» дошкільний навчальний заклад комбінованого типу № 1	Виховання морально-етичних якостей у дітей дошкільного віку через впровадження творчої спадщини В.О.Сухомлинського
	Розширення й уточнення знань педагогів щодо основ гуманістичної педагогіки В.О.Сухомлинського
	Підвищення пізнавальної та соціальної активності дітей, батьків та педагогів через вивчення творів В.О.Сухомлинського
Комунальний заклад «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) комбінованого типу № 4	Формування творчої особистості дошкільників шляхом впровадження спадщини В.О.Сухомлинського
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 24 «Вогник» ім. В.О.Сухомлинського комбінованого типу	Казкотерапія в роботі з дітьми (використання надбань В.Сухомлинського).
	Від екології природи - до екології душі
	Театралізована діяльність як засіб розаитку дитини.
	Формування національної свідомості засобами музейної педагогіки.

	Турбота про здоров'я - це найважливіша праця вихователя.
Спеціальний дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 29 «Червона шапочка»	Екологічне виховання за допомогою казок В.О.Сухомлинського. Уроки мислення в природі.
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 31 «Берізка»	Формування мовленнєвої компетентності дошкільників засобами творчих вправ і театралізації творів В.О.Сухомлинського.
Дошкільний навчальний заклад «Дитячий садок № 41 «Золотий ключик» при УМВС України в Кіровоградській області	Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою за ідеями В.О.Сухомлинського).
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 43 «Горобинка» комбінованого типу	Проектування інтегрованої діяльності за творами В.О.Сухомлинського «Ключики до серця»
Спеціальний дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 46 «Краплинка»	Використання казок В.Сухомлинського в процесі корекції емоційно-вольової сфери дітей із порушеннями зору
	Формування у дошкільників основ світобачення на засадах літературної спадщини В.О.Сухомлинського
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 48 «Журавочка»	Виховання моральної краси за творами В.О.Сухомлинського
	Використання інноваційних технологій (символів, схем, мнемо таблиць) при вивченні віршів, загадок, казок, дидактичних ігор по творах В.О.Сухомлинського
	Виховання природничо-екологічної культури в творчій спадщині В.О.Сухомлинського
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 52 «Казковий»	«Шляхи творчого використання ідей В.О.Сухомлинського в умовах сучасного дошкільного закладу»
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 69 «Кристалік» комбінованого типу	Виховання дітей дошкільного віку за літературною спадщиною В.О.Сухомлинського
	Духовно-моральне виховання дошкільників на засадах педагогіки В.О.Сухомлинського
	Драматизація творів В. Сухомлинського як засіб виховання дошкільників
	Використання спадщини В.О.Сухомлинського у вихованні маленьких природолюбів
	Формування екологічної свідомості за спадщиною В.О. Сухомлинського
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 73 «Червона квіточка» комбінованого типу	Екологічне виховання дошкільників у спадщині В.О. Сухомлинського
	Використання мнемотаблиць для переказу творів В.О.Сухомлинського
Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 74 «Золотий півник» комбінованого типу	Подорож у світ казки. Твори В.О.Сухомлинського очима дітей

ЗАКЛАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКЕ ВИЩЕ ПРОФЕСІЙНЕ УЧИЛИЩЕ ІМЕНІ МИКОЛИ ФЕДОРОВСЬКОГО

Ідеї впровадження досвіду:

1. Гра як активна форма навчання на шляху удосконалення підготовки майбутніх робітників, озброєння їх професійними компетентностями.
2. Застосування гурткової роботи для інтелектуального та емоційно-естетичного виховання

Напрями роботи:

- Впровадження традиційних навчальних ігор Василя Сухомлинського для активізації пізнавальної діяльності учнів.
- Впровадження платформених (ігрові вправи, створені на платформі LearningApps.org.) та рольових навчальних ігор у процес вивчення географії, біології та економіки.
- Використання інтерактивних ігор з елементами STEAM освіти на уроках інформатики (гра «У звичаях, традиціях народу ти душу України пізнавай» допомагає учням відпрацювати навички пошуку в Інтернет, працювати в команді, дізнатися про звичаї нашого народу)
- Використання ігрових вправ за допомогою платформи Learningapps на уроках української літератури для перевірки і закріплення учнями знань в ігровій формі, що сприяє формуванню їх пізнавального інтересу.

Державний навчальний заклад «Кропивницький професійний ліцей побутового обслуговування»

Ідея досвіду: Використання казок В.Сухомлинського для стимулювання учнів до активної пізнавальної діяльності на уроках спеціальних дисциплін швейного профілю (під час викладання предмета «Технологія виготовлення одягу», викладач Ткаченко Валентина Володимирівна - викладач спецдисциплін, «викладач-методист», «Відмінник освіти України», нагороджена нагрудним знаком «Антон Макаренко», перший із педагогічних працівників ПТНЗ «Лауреат обласної педагогічної премії імені В.О.Сухомлинського» (2011).

Державний навчальний заклад «Кіровоградський професійний ліцей сфери послуг»

Ідея досвіду: впровадження досвіду В.О.Сухомлинського в професійно-технічну освіту.

Напрями роботи:

- Заняття шкіл професійної адаптації педагога-початківця «З Сухомлинським на урок».
- Організація книжково-ілюстративних виставок.
- Ліцейні педагогічні читання_«Виховуємо на засадах добра» (за спадщиною В.О.Сухомлинського) та ярмарок педагогічних ідей «Освітнянські обрії педагогічних працівників ліцею».
- Використання казок В.О.Сухомлинського з метою профорієнтації та стимулювання в учнів мотивації до навчання професії.

Регіональний центр професійної освіти ім. О.С. Єгорова

Ідея впровадження досвіду: використання ідей В.Сухомлинського у формуванні національної самосвідомості учнів шляхом використання продуктивної технології виховання, розвитку творчої особистості учня та педагогічного працівника.

Список використаних джерел

1. Василь Сухомлинський і сучасна школа : з досвіду роботи Суботцівської школи I-III ступенів Знам'янської районної ради Кіровоградської області (опорна школа з проблем упровадження ідей В. Сухомлинського в освітній процес). – Суботці , 2018. – 38 с.
2. З досвіду роботи колективу Марфівської філії I-II КЗ «НВК «Долинська гімназія – ЗШ I-III ступенів № 3 Долинської районної ради» (опорний заклад із упровадження ідей В.Сухомлинського). – Марфівка, 2018. – 24 с.
3. Опорна школа – голосно про педагога Добротворця : з досвіду роботи Підвисоцької загальноосвітньої школи I-III ступенів імені Т.Г.Шевченка Підвисоцького навчально-виховного об'єднання Новоархангельської районної ради Кіровоградської області. – Новоархангельськ, 2018. – 10 с.
4. Сосонівський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів-дошкільний навчальний заклад» : Паспорт опорної школи з творчого впровадження педагогічних ідей В.О. Сухомлинського. – Сосонівка, 2016.
5. Шляхи творчого використання ідей В.О.Сухомлинського в умовах сучасного дошкільного закладу / Укладачі: Скульська Н.Д., Богачук А.О. – Благовіщенське, 2017. – 18 с.
6. Штрихи до портрета Василя Сухомлинського : обласний педагогічний марафон // Науково-методична лабораторія виховної роботи і формування культури здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://koippo414.at.ua/index/oblasnij_pedagogichnij_marfaon_100_rokiv/0-300/.